

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

C. VEENHOF — KAMPEN

De „zalige ruil“

Wat de bijbel over ons mensen, zoals we sinds onze val in zonde geworden zijn, zegt is somber. Het is de *waarheid* en die is somber! Het wordt ons daarin voorgehouden dat wij éénmaal „neen“ tegen God hebben gezegd en dat van dag tot dag volhouden. Wij wilden eigen baas zijn, zelf uitmaken wat we zullen doen en laten. Wij werden *auto-noom*: eigen-wettelijk, eigen-zinnig, eigen-machtig. Wij hebben ons ten opzichte van God geëmancipeerd. Daardoor is er een breuk geslagen tussen God en ons. Paulus zegt onomwonden dat wij, zoals we geboren worden, *vijanden*, agressieve vijanden, van God zijn en daarom leven onder de toorn van God. Wij staan moedwillig tegen Hem op, of, wat erger is we loochenen dat Hij bestaat, of, wat het allerergste is: we negeren Hem. Omdat nu de band tussen God en ons werd doorgesneden, heerst in de wereld disharmonie. Want het goede, waarlijk gelukkige leven van de mensheid, van de enkeling en van de menselijke gemeenschappen, is ten volle afhankelijk van de harmonie tussen God en de mensen. Alle misère in de mensheid — wantrouwen, haat, vijandschap, onvrede en vooral ook de diepe, moordende angst, die speciaal in onze dagen in de mensheid leeft — vindt uiteindelijk haar oorzaak in onze opstand tegen God. De vijandschap tegen God is onze natuurlijke „way of life“, onze natuurlijke wijze van leven. En omdat het tussen God en ons oorlog en geen vrede is, komt het ook tussen de mensen onderling nooit tot echte vrede, waar geluk, blijvend welzijn. De mensen hebben Gods Woord en getuigenis verlaten en daarom, zo predikt Jesaja, leven ze in een nacht zonder dageraad. Ze richten de blik naar boven, ze schouwen naar de aarde beneden, maar overal is benauwdheid en duisternis, beangstigende donkerheid, de mensen zijn verstoten in de duis-

ternis. En de disharmonie die ten gevolge van onze opstand tegen God optrad strekt zich uit tot al het geschapene. Paulus verklaart dat heel de schepping aan de zinloosheid, de vruchteloosheid is onderworpen, dat ze verkeert in de slavernij der vergankelijkheid.

—o—

Te midden van en dwars door deze sombere klanken klinkt ons uit de Schrift evenwel ook een woord van grote blijdschap tegen. Paulus jubelt het ergens uit: wie „in Christus“ is, d.w.z. wie in Jezus Christus gelooft, wie door het geloof met Christus verbonden, in Hem ingelijfd is, is een „*nieuwe schepping*“. De mens-in-Christus behoort niet meer tot de wereld die onder de tyrannie van Satan, zonde, vloek en dood zucht maar is overgegaan in het Koninkrijk van de Zoon van Gods liefde. Door die nieuwe schepping wordt zeer zeker de *identiteit* van de mens niet veranderd. Hij wordt niet „*iemand anders*“. Maar hij wordt wel radikaal „*anders*“. Hij wordt van een goddeloze een gerechtvaardigde, van een zondaar een heilige, van een ten dode gedoemde een voor het eeuwige leven bestemde, van een slaaf van de machten van deze wereld een vrij kind van God. Deze nieuwe schepping, deze overgang van een in vijandschap met God, naar een in vrede met Hem levend mens is in geen enkel opzicht uit de eigen wil, het eigen initiatief, de eigen daad van de mens te verklaren. De roep om in ware vrede met God te leven komt nooit en nergens in een mensenhart op! De nieuwe schepping, de herschepping van de mens is van het begin tot het eind alleen en uitsluitend Gods werk. Wanneer men nu vraagt hoe God er toe kwam die nieuwe mens te scheppen, geeft de Schrift op die vraag een ondubbelzinnig antwoord. Zij wijst met het oog daarop ononderbroken naar zijn *liefde*, zijn ondoorgrondelijke *barmhartigheid*. Bewogen, gedreven door die liefde wilde God in de oorlog tussen Hem en de mensen — de oorlog die van ons uitgaat — niet berusten, Hij gunde de door Hem geschapen mens niet aan Satan en liet hem niet in de macht van zonde, schuld en verderf. Hij bleef ook nadat de mens-

heid van Hem was afgefallen in liefde naar haar uitgaan. En Hij heeft alles gedaan om, in overeenstemming met zijn heiligheid, de wereld — de *mensenwereld* — weer terug te brengen in de liefde-gemeenschap met Hem, in het zonnelicht van zijn genade, waarin de mensen het eeuwige leven, de eeuwige vrede, kortom, de eeuwige zaligheid genieten.

—o—

Maar we horen in de Heilige Schrift niet alleen *dat* God bewogen door zijn barmhartigheid een nieuwe mens schept. We vernemen daarin ook *op welke manier* Hij de liefderelatie tot Zich en de mensen tot stand brengt, de liefderelatie die resulteert in de schepping van de nieuwe mens. Ik wil om daarover is te zeggen nu speciaal wijzen op wat Paulus in zijn tweede brief aan de Korintheërs daaromtrent schrijft. Hij accentueert daarin eerst dat die nieuwe schepping geheel en uitsluitend uit God is. Maar daarop laat hij onmiddellijk volgen dat God om die nieuwe schepping tot stand te brengen ons *door* — d.w.z. *door middel van* — Christus met Zichzelf heeft verzoend. Dat woord „*verzoenen*“ is een prachtig, een tekenend woord. Je zou het zo kunnen omschrijven: het is het geven van een „*prijs*“ om in ruil daarvoor iets anders te ontvangen. Paulus gebruikt dit woord b.v. als hij ervan spreekt dat de verwerping van Israël de „*prijs*“ is die betaald werd om het heil aan de heidenen te laten toekomen. Het woord duidt zo inderdaad aan het tot stand komen van een *ruil*. Datzelfde woord hanteert Paulus nu ook om aan te geven, je zou kunnen zeggen: om uit te beelden, hoe God de liefdegemeenschap tussen Zich en ons door middel van Christus tot stand brengt. In zijn brief aan de Romeinen schrijft hij letterlijk: God betoont ons zijn liefde daardoor dat Christus *voor ons, ten behoeve van ons*, gestorven is, toen wij nog zondaren waren. En, met andere woorden, zegt hij onmiddellijk daarna precies datzelfde zo: God heeft ons, toen wij nog zijn vijanden waren, met Zich *verzoend* door de dood van zijn Zoon. De verwerping van Gods Zoon, onze Heer Jezus Christus, die voltooid werd op

Golgotha, was de „*prijs*“ die betaald moest worden om in ruil daarvoor ons kinderen van God te maken, ons te herscheppen tot nieuwe mensen.

Welnu, als Paulus aan de Korintheërs schrijft, dat God ons door middel van zijn Zoon heeft *verzoend*, mogen wij dat zo lezen: God heeft ons voor zijn eigen Zoon, en dan speciaal voor Diens dood, Diens bloed *geruild*. „Door bemiddeling van“ Christus, dat wil zeggen: voor de *prijs van Christus*, de *prijs van zijn bloed*, is het tussen God en ons in orde gekomen. Tussen ons oude leven van zonde, schuld en dood en ons nieuwe leven van vrijheid en vrede staat hoog opgericht het kruis van Christus. De weg van het éne, naar het andere loopt over Golgotha. En alleen over die heuvel.

—o—

Met deze boodschap van de verzoening, van de door God tot stand gebrachte ruil trok Paulus nu de wereld in. Hij zegt het nadrukkelijk dat hem de *bediening*, de *prediking* van de verzoening werd toevertrouwd, een prediking die hierin bestaat dat God in Christus de *wereld* met Zichzelf verzoenende was, door hun overtreddingen niet toe te rekenen. Ja, zo staat het er: God was de *wereld* met Zichzelf verzoenende. Tussen God en de *wereld* is de staat van oorlog met God voorbij, voorgoed! Daartoe nam God zelf het initiatief. In, door Christus is

IN DIT NUMMER

Pagina 169

Prof. C. Veenhof,
De „zalige ruil“

Pagina 170

Drs H. de Jong,
Over geloofsbelijdenis en
avondmaal vieren (4)

Pagina 172-173

D. W. L. Milo,
Gelijke belastingplicht
Ds M. R. van de Berg,
Jeremia (Bijbelstudie)

Pagina 174

Drs W. G. Rietkerk,
Over het voorportaal van de
kerk (1)

Pagina 175

Dr H. E. S. Woldring,
Gerretson - zes verzamelde
werken

dat duistere, dreigende verleden van oorlog en gericht verleden — voor God verleden — geworden. Er is in en door Christus een nieuwe situatie, een situatie van vrede voor de wereld, voor de kosmos geschapen. En die nieuwe situatie kwam door verzoening, door ruil totstand. Of de wereld deze nieuwe situatie erkent, of ze de boodschap daarvan gelooft dat is een andere zaak. Dat blijft voor de verantwoordelijkheid van ieder aan wie deze boodschap wordt gebracht! Maar of het geloofd wordt of niet: de verzoening tussen God en de wereld door Christus, door zijn kruis, zijn bloed, is een *feit*, een *onaantastbaar* feit. Sinds Paulus dit alles schreef wordt de boodschap daarvan in heel de wereld uitgeroepen: God — zo moeten alle bedienaren, alle predikers van de verzoening, van de grote ruil, verkondigen — was in Christus de wereld met zichzelf verzoenende. En door deze prediking maakt God die verzoening, die ruil, door alle eeuwen heen effectief in allen die geloven. Dat betekent dat God hun hun zonden niet meer toerekent. De rekening daarvan wordt aan ieder die de boodschap van de grote ruil gelooft nooit meer gepresenteert.

—o—

Ik vermoed dat Paulus, toen hij zich zo intensief had verdiept in dat ondoorgronddelijke wonder van deze verzoening van God met de wereld, even het dicteren van zijn brief heeft gestaakt en dat hij in verwondering voor zich uit heeft gestaard, zich afvragend hoe dit alles mogelijk was, tastend naar het geheimenis daarvan. En dan komt opeens regelrecht uit zijn hart wat de Geest hem daarover openbaarde en dat hij nu vertolkt met deze woorden: Want Hem, nl. Jezus Christus, die geen zonde gekend heeft, Hem die nooit zonde deed en innerlijk volkomen vreemd aan de zonde was en bleef, heeft God voor ons *tot zonde gemaakt*, opdat wij zouden worden gerechtigheid Gods door Hem. Die zin: „Christus werd door God tot zonde gemaakt” is zonder meer verbijsterend. Terecht is wel gezegd dat als die niet in de Heilige Schrift stond niemand zo iets zou durven zeggen. Maar het is daarin gezegd. En we moeten die woorden nu ook opvatten in hun volle realiteit en radicaliteit. God heeft Jezus gemaakt tot wat hij nooit deed, nooit kende, nooit was, namelijk tot *zonde*! Christus wordt door God met de zonde van de mensen geïdentificeerd. In Gods oog wordt Jezus Christus de drager van de zonde der wereld. Als ik over dit woord nadenk, opent zich voor mij altijd een soort visioen. Ik zie dan op een eindeloze vlakke samengestroomd alle mensen, de miljarden mensen die geleefd hebben, nog leven en later leven zullen. Dat is geen

mensenzee, maar een mensen-oceaan. En die is nu de „wereld”, de „mensenwereld”. In haar leeft en gist de éne grote zonde der wereld, op haar rust daarom de éne grote schuld der wereld en boven haar hangt nu dreigend de donkere wolk van Gods toorn en gericht. Maar zie, midden in die mensen-oceaan verrijst onze oudste Broeder, de Middelaar Gods en der mensen, de mens Jezus Christus. En zie dan concentreert zich in Hem de zonde der wereld. Het is of Hij die in zich opneemt totdat Hij er van verzadigd is. Hij wordt zo „tot zonde gemaakt”. Maar — daardoor trekt Hij ook de schuld der wereld naar Zich toe! Die rust nu op Hem alléén. En dan ontlaadt zich op Hem ook — het gebeurde op Golgotha — de volle toorn van God. Hij staat daar in het gericht voor God tot die toorn op Hem is uitgewoed en Hij uitroept: Het is volbracht. Zó werd

Jezus het Lam Gods dat de zonde der wereld droeg en . . . wegdroeg. En nadat en doordat Jezus dat deed werden wij „in Hem” gerechtigheid Gods, schonk Hij ons gerechtigheid die voor God geldt. Dat wil zeggen: wij werden door wat Jezus voor ons, in onze plaats, was, deed en droeg mensen die in Gods gericht worden vrijgesproken van zonde en schuld, volkomen „vrijspraak” ontvangen. Alle aanklacht tegen ons wordt daardoor verstomd en wij mogen met Paulus zeggen: Wie zal beschuldiging inbrengen tegen ons, die geloven in Jezus Christus. God is het die ons rechtvaardigt. Wie zal ons veroedemen? Zie dit alles kwam tot stand door de grote *dubbele* ruil. God ruilde zijn Zoon in voor ons zondaren. En Jezus Christus ruilde onze zonden voor de gerechtigheid die Hij voor ons verwierf.

—o—

Weinigen hebben deze wonderlijke „ruil” zo scherp gezien en zo prachtig omschreven als Luther. Hij deed dat o.a. in een brief aan een monnik, die zich afbeulde om door „geestelijke oefeningen” en „goede werken” met God in het reine te komen. Deze topper kreeg van Luther het volgende te horen: „Ik heb zelf ook aan die waan, ik mag wel zeggen: waanzin, geleden. Ook nu heb ik die strijd nog niet uitgestreden. Daarom mijn lieve broeder, wend je tot Christus, de gekruisigde. Leer Hem liefhebben en, aan jezelf vertwijfelend, tot Hem zeggen: „Gij Here Jezus, zijt mijn rechtvaardigheid, ik ben uw zonde. Gij hebt het mijne als het uwe aangenomen en mij het uwe als het mijne gegeven. Gij hebt aangenomen dat wat Gij niet waart en mij gegeven wat ik niet was.” Dit is inderdaad het Evangelie van de „zalige ruil tussen de ziel en haar Bruidgom.”

H. DE JONG — AMSTERDAM

Over geloofsbelijdenis en avondmaal vieren (4)

We komen nu toe aan een argument, waaraan we afzonderlijke aandacht moeten geven. Ik heb ergens het gevoel, dat het het eigenlijke argument is, om kinderen aan de avondmaalstafel toe te laten. Ik laat het u weer horen in tweemaalvormgeving:

„Ik ben er van overtuigd (al zeg ik het met schroom) dat, als in de kerken van meet af elke week avondmaal zou zijn gevierd, en als ook de kinderen er bij betrokken zouden zijn geweest, de Maaltijd niet zo'n plechtig, heilig, afgezonderd ding zou geworden zijn, doch zou hebben gefunctioneerd, zoals het behoort: een wekelijks aanzitten met Christus persoonlijk. En dan zouden onze kinderen ook méér hebben kunnen voelen van de warmte die daarvan uitgaat. Het is nu dikwijls zo'n koele, afgepaste, gereguleerde zaak en dat heeft allemaal veel verkillend meegebracht. Ik geef natuurlijk toe, dat ook deze dingen kunnen verinstitutionaliseren, zodat de warmte en de diepe zin (opnieuw) verdwijnt achter traditionele vormen.”

En in catechismus-achtige vraag-en-antwoord-vorm:

„Wordt de heiligheid van het avondmaal niet aangetast, wanneer ook kinderen daaraan zouden deelnemen? — Antw.: Deze heiligheid wordt niet

Kerkelijk Leven

bepaald door een zekere plechtigheid, noch minder door stilte of soberheid, maar veeleer juist door de lofzang der kinderen, zoals de Heiland zegt, vlak nadat de tempel was gereinigd, (let daarop) en de Farizeeërs en Schriftgeleerden de kinderen ook wilden uitsluiten. „Hebt gij nooit gelezen: uit de mond der kinderen en der zuigelingen hebt Gij u lof bereid?”

In dit verband twee persoonlijke herinneringen. In onze gemeente gebruiken wij bij de avondmaalsviering o.a. ook het formulier nr. 5 van het hervormde dienstboek. Toen we dat één van de eerste keren gelezen hadden, zei een broeder, ietwat teleurgesteld: nu hoor ik wéér over die gebroken geesten en verslagen harten. Moest dat nou? Een andere herinnering. Bij een gezellig gemeentelijk bijeen zijn en samen eten ving ik de verzuuchting op: 't is alsof ik voor het eerst van mijn leven avondmaal gevierd heb.

Vanwaar toch dat ongenoegen, vooral bij de jongeren, over de wijze waarop onder ons de Maaltijd des Heren wordt gevierd? Een ongenoegen, waar de ouderen erg

verdrietig over kunnen worden, als ze er van horen, omdat zij de oude vormen wel degelijk doorleven. Men zegt wel: de tegenwoordige generatie kan niet tegen de stilte; ze kunnen er niet tegen, dat de schaal en de beker onder diep stilzwijgen de ronde doen. Daar zit wel wat in. Maar het is het enige niet. Het stille gebed trouwens wil zeer goed in de gemeente.

Er zitten aan het avondmaal veel zijden en betekenissen. Het is een werkelijk zwaar geladen sacrament. Juist wij, christenen van de twintigste eeuw, weten dat. Nog nooit is het avondmaal zo in z'n veelduidigheid verstaan als nu. Laat ik eens een poging wagen om in een paar zinnen de verschillende betekenissen aan te geven. Aan het avondmaal zien wij terug naar Golgotha, „waar Hij gebonden werd, opdat Hij ons zou ontbinden . . .”. Als zodanig is het de maaltijd der gedachtenis. Maar behalve dat Christus gezegd heeft: doet dat tot mijn gedachtenis, heeft Hij ook opgedragen: doet dat totdat Ik kom. Het is ook de maaltijd der verwachting, het uitzien naar de dag, waarop Christus de wijn met ons nieuw zal drinken in het Koninkrijk zijns Vaders. Maar ook heffen wij aan het avondmaal de harten opwaarts in de hemel waar Christus zit, aan de rechterhand van zijn Vader. Door de Heilige Geest worden wij met Christus in de hemel verenigd, als wij het brood en de wijn gelovig gebruiken. Tenslotte ontmoeten wij aan de maaltijd op een zeer bijzondere wijze onze broeders en zusters: „omdat het één brood is, zijn wij, hoevelen ook, één lichaam; wij hebben immers allen deel aan het ene brood.” Dat zijn dus maar zo vier kanten aan het avondmaal: de harten rugwaarts, voorwaarts, opwaarts en zijwaarts. Ik zeg niet, dat men die

kanten vroeger niet zag, maar met name ons verstaan van het avondmaal als maaltijd der verwachting danken we toch wel aan moderne inzichten. Ik denk dat generaties lang het avondmaal wat eenzijdig als maaltijd der gedachtenis onder ons geleefd heeft. Nu vandaag staan we met de handen vol betekenis en de vraag is: kunnen wij dat alles wel aan? Komen al die betekenissen ten volle tot hun recht? Want als moderne mensen zijn we meer in de breedte dan in de diepte gegroeid. Toch zit er in al die aspecten een geweldige diepte.

M.a.w. is het sacrament van het avondmaal niet te vol, te zwaar geladen voor ons? Als dat zo zou zijn, is dat niet een moeite, waar kinderen ons uit kunnen helpen. Zeker, die kunnen ouderen in moeite echt wel eens onbewust en onbedoeld uit een probleem helpen. Maar dat is dan meer incidenteel en het betreft dan ook meer problemen die wij zelf, onnodig, maken. Ik heb het nu echter over een moeilijkheid die uit de zaak zelf opkomt: een overvol sacrament, waar wij, moderne, ietwat oppervlakkig wordende mensen, ons aan vertellen. Het is wat romantisch gedacht, als we van kinderen de oplossing hiervoor verwachten. We zouden hen hartelijk overvragen.

Misschien moet de oplossing in deze richting gezocht worden, dat wij meer variatie aanbrengen in onze avondmaalsviering. Dat we nu eens de gedachtenis, dan weer de verwachting en op nog weer een volgende keer de gemeenschap naar voren brengen, 't zij de gemeenschap, Geestelijk, met de Here in de hemel, 't zij de onderlinge gemeenschap. Ja, maar dat zijn toch kanten die onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn? — hoor ik al zeggen. Dat zal wel, antwoord ik daarop, maar het ene heil in Christus viëren we toch al lang als het heil van kerst, goede vrijdag, pasen, hemelvaartsdag en pinksteren? We leggen het ene heil dan ook in aspecten uiteen, om zo tegemoet te komen aan de beperktheid van onze geest, die niet alles tegelijk kan 'bevatten'. Terwijl we toch tegelijk weten en terecht elkaar voor houden, dat 't om één heil gaat. Zou zo nu ook 't *aspects-gewijs* viëren van de Maaltijd des Heren geen goede vruchten af kunnen werpen? De gebroken en verslagen harten zouden dan eens afgewisseld kunnen worden door 'blijdschap en eenvoud des harten' (Hand. 2:46). Hoewel het ook dan zal gaan om accent-verschillen, want volstrekt scheiden kunnen we ook hier niet. Maar inderdaad, de ene keer zou de nadruk kunnen vallen op het brood, het dagelijkse, dat niet zelden het brood der smarten is, en de andere keer op de wijn als het feestelijke, het uitbundige. Er zitten veel mogelijkheden tot variatie

in de avondmaalsviering. Wij zijn niet aan één vorm gebonden. En de kinderen? Mijn briefschrijver vraagt of ze bij de viering van de maaltijd zouden moeten worden weggestuurd. Ik weet niet of dat ergens in onze kerken gebruik is. Het is zeker geen ideale oplossing. Misschien in grote gemeentes, na de eerste tafel, om verveling te voorkomen. Maar er zou dan wel in een neven-ruimte een alternatief programma moeten worden geboden. Ook is het mogelijk ze tot een zangklas te groeperen, die tijdens de viering enkele fijne liederen ten gehore brengt. Ik noem maar iets. Daar mag echt wel eens op gestudeerd worden, want we doen de dingen niet zomaar vanzelf goed.

Eén vraag nu nog. Onthouden we onze kinderen zo geen geloofsversterking op een leeftijd dat ze daaraan juist zo'n behoefte hebben? Hierbij gaat 't dus om de oudere kinderen, van wie je derhalve zou kunnen zeggen, dat ze zich de versterking zelf onthouden door nog geen belijdenis af te leggen. Het is met andere woorden hun probleem en niet dat van de gemeente. Dat lijkt hard, maar het behoort m.i. tot de opvoeding, dat je jongelui leert hun eigen problemen zelf op te lossen, juist als het problemen van zo persoonlijke en zo geestelijke aard zijn. Natuurlijk betekent dat niet onverschillig de handen aftrekken. Het betekent wel voorbede en gereed staan tot hulp.

In een tijd waarin zo grote nadruk wordt gelegd op de vorming van de jeugd, zou ik — om nu iets afsluitends te zeggen — willen pleiten voor terughoudendheid van de kant van de opvoeder en van de kerk. Veel voorbede, maar niet vooruitlopen op de persoonlijke, zelfstandige geloofskeuze van het opgroeiende kind. Je kunt een kind zo veel laten zeggen en zo veel laten doen, waarachter het ook van heler harte staat, als je er naar vraagt. Mijn briefschrijver vertelt nog van een avondmaalsviering, waaraan de voorganger aan een jongen, die ook aanzat, vroeg: „geloof je dat, Kees?” en uit het diepst van zijn ziel antwoordde de jongen: ja... Hij vraagt dan: is dat geen „openbare geloofsbelijdenis”? Laat ik direct zeggen, dat dit warm en hartelijk op mij overkomt. Werden er zulke gesprekken maar meer gevoerd aan de tafel! Maar als men mij vraagt, of zo'n gesprekje de openbare geloofsbelijdenis zou kunnen vervangen, zeg ik toch nee. Op het ja van de geloofsbelijdenis moet je meer voorbereid worden. Want het ja waarvan hier verteld wordt kan later door het kind uitgelegd worden als een woord dat onder psychische druk werd gesproken. Heus, ik maak dit mee en heb dan weinig verweer.

4. Het Gebed van Jesaja en Bijbelse Toekomstverwachting

Al heeft God in Deut. 28 met geen woord gesproken over „bijzondere Godservaringen”, waaruit Gods nabijheid zou blijken, het verdere verloop van de geschiedenis bewijst wel, dat God zulke ervaringen niet uitsloot. Met de thora van Mozes was trouwens ook Gods openbaring niet afgesloten, maar afgezien daarvan, we kunnen — dacht ik — in het O.T. wel momenten aanwijzen, waarop God door bijzondere daden het volk Israël uit een dieptepunt weer omhoog haalde, of althans dat trachtte te doen.

Maar ik houd vol dat God de toekomstverwachting van de gelovige Israëliet richtte op een levenssituatie, die feitelijk pas echt helemaal vervuld gaat worden bij de wederkomst van Christus.

Natuurlijk heb ik geen ernstig meningsverschil met drs H. de Jong, als hij het gebed van Jesaja uit Jes. 63-64 een gebed om de komst van de Heilige Geest noemt. Zijn verwijzing naar Marc. 1 lijkt mij heel erg ter zake en bovendien erg nuttig om voor ons zo'n gebed eens wat concreter te maken, opdat we niet blijven steken bij een zekere „emotionele aandoening”, die de woorden van dat gebed wel bij ons oproepen. Ik schuif die emotie niet opzij als waardeloos, maar die heenwijzing naar Marcus 1 verdiept onze aandacht en daarmee ook onze blijdschap. Maar als een en ander in verband gebracht wordt met het streven van hedendaagse „bewegingen”, dan helpen we elkaar door goed te onderscheiden.

Het hele Horeb-verbond was er op gericht om te bewerken dat de gelovige Israëliet zou uitzien naar de vervulling. Hij moest daarvoor ongetwijfeld blijven staan op de basis van de onderwijzing van Mozes, maar moest hij niet tegelijkertijd in zekere zin „vergeten wat achter is en zich uitstrekken naar hetgeen vóór hem lag?” Is die levenshouding in onze wereld nu eenmaal niet onlosmakelijk aan geloof verbonden?

Die levenshouding krijgt bij Jesaja een geweldige diepte, omdat hij ziet op de onvruchtbaarheid van het Sinaï-verbond. Dat is bij hem geen „dogmatische beschouwing”, maar een intens doorleefde levenswerkelijkheid. Hij ziet de wereld in elkaar storten, het leven prijsgegeven aan ontbinding. Waar moet nu de verlossing vandaan komen? Door dat Sinaï-verbond nog eens wat op te poetsen? Dát ziet Jesaja niet meer zitten, maar hij blijft in geloof vasthouden aan God, die een „onveranderlijke belofte” heeft gegeven van zegen voor alle geslachten des aardrijks. Hij ziet maar één weg, die naar de vervulling van die belofte leidt: Dat God de hemel scheurt en nederdaalt.

Wij kunnen nu zeggen: dat is gebeurd, toen Jezus Christus op aarde kwam, toen Hij stierf aan het kruis, opstond uit de doden, opvoer ten hemel en de Heilige Geest uitstortte met Pinksteren.

Maar beter lijkt het me nog om te zeggen: toen dat allemaal gebeurde, waarover de evangelisten schrijven en wat we in Handelingen lezen, toen heeft God daar een begin mee gemaakt. Het is nog niet af. Er zit tussen Pinksteren en de jongste dag nog een noodzakelijk stuk geschiedenis. Maar je zou dat „de geschiedenis van de Heilige Geest” kunnen noemen. Een geschiedenis, die veel meer omvat dan dat er allerlei mensen tot geloof in Jezus Christus komen. Het is b.v. die geschiedenis, die ook bewerkt heeft, dat er — met name in dat deel van de wereld, waar de boodschap van Christus binnendrong en vaste voet kreeg — een geweldige levensontplooiing te zien geweest is. Maar het is diezelfde levensontplooiing, die de volle en diepste openbaring van de zonde in het menselijk leven mogelijk gemaakt heeft. De anti-christ is alleen denkbaar in het „tijdperk van de Heilige Geest”. De „zonde tegen de Heilige Geest” is alleen daar mogelijk waar de Heilige Geest aanwezig is. Die verschrikkelijk snelle levens-ontbinding, die wij nu beginnen te zien, die moderne wanhoop, die je niet alleen bij „kreterige jongelui” aantreft, maar die je ook bij allerlei futurologen tegenkomt, het steeds verder om zich heen grijpende vuur van de „polarisatie”, het zijn bewijzen dat de Heilige Geest er is en dat Hij het is, die het mensenleven opstuwde naar de laatste beslissing.

Uiteraard ontken ik niet, dat daarin Satan en zijn demonen werkzaam zijn. Ik denk echter ook aan de situatie, die we in Joh. 13 tegenkomen, toen de Here Jezus tegen Judas zei: „Wat ge doen wilt, doe het met spoed”. Dat was direct nádat de Satan in Judas gevaren was. Ik acht het waarschijnlijk dat die woorden van Jezus veel meer tot Satan dan tot Judas gericht waren en dat ze niet alleen sloegen op het verraad van Judas, maar op alles wat Satan ging doen, toen Jezus „ure” gekomen was. Jezus blijft meester van de situatie en zegt tegen Satan: nu is het jouw tijd, maar je moet het vlug doen, ik geef je niet véél tijd om je werk te volbrengen.

Welnu, in Openb. 12:12 staat dat de Satan weet dat hij „weinig tijd” heeft. Komt dat niet omdat in deze fase van de geschiedenis de Heilige Geest meester is van de situatie? Dat Hij het is, die de Satan opjaagt en hem bij wijze van spreken er dagelijks aan herinnert dat hij voort moet maken?

Dat neemt niet weg, dat wij hoe langer hoe meer tegen net zo'n wereld aan gaan kijken, als waar Jesaja tgenaan keek. Een wereld, die aan de

(vervolg op pagina 172)

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

GELIJKE BELASTINGPLICHT

Het is een oude vraag: is het de mens geoorloofd, de keizer schatting te betalen? In de praktijk is deze vraag al duizenden jaren omgevormd tot: is het de mens niet geoorloofd zo weinig mogelijk belasting te betalen? En aangezien er geen gezin in ons lieve vaderland bestaat, dat geen belasting betaalt, mag de geheven belasting wel eens onderwerp van ons gesprek zijn.

Wij kennen een complex van directe inkomstenbelastingen, waaronder mede loonbelasting en dividendbelasting vallen. Elke burger is in principe belastingplichtig. De hoogte van de aanslag is afhankelijk van de hoogte van het betrokken tarief; en de hoogte van het betrokken tarief is weer afhankelijk van de hoogte van het inkomen. Dat lijkt ingewikkeld gezegd — maar het is nog maar zeer eenvoudig, vergeleken bij de ingewikkeldheid van ons belastingstelsel.

Stel, dat wij allemaal eenzelfde percentage van ons inkomen aan de tolgaarden moesten afstaan. Laten we even aannemen: 15 procent van ons inkomen gaat naar het totale complex van inkomstenbelastingen, hierna genoemd de I.B. Dat cijfer is niet zo gek — want een van de belangrijkste Engelse financiële bladen, *The Economist*, gaf het als een streefcijfer voor het Verenigd Koninkrijk. Welnu. Wanneer wij allen 15% van ons inkomen aan I.B. zouden moeten afstaan, werden we allemaal gelijkelijk betrokken bij de overheidsuitgaven. Zoals onze kerken vaak streven naar een gelijke omslag van de kerkelijke kosten, bijvoorbeeld zoveel procent van ons inkomen, of zoveel weken arbeidsloon.

Maar zo eenvoudig ligt het Nederlandse belastingstelsel niet. Behalve een procentuele heffing van ons inkomen, brengt het verhoogde inkomen een hoger aanslagpercentage mee. Eenvoudig gezegd: een laag inkomen wordt met 20% belast, een hoger inkomen met 30%, met 40%, ja tot 71% toe. Dit is wat wij noemen een „progressief” belastingstelsel. Begrijpelijk, dat deze progressie, deze omhooggang van het percentage samen met de omhooggang van het inkomen, sterke kritiek ontmoet. Het werken voor promotie bijvoorbeeld wordt geremd door de progressieve belastingdruk. Het aanvaarden van meerdere verantwoordelijkheden, die elk hun energie, hun tijd, hun krachten en hun slijtage van lichaam en verstand vergen, wordt (vrijwel) niet extra betaald. Belang-

rijk werk, dat men in zijn vrije tijd zou kunnen doen (ik denk aan de schrijvers van wetenschappelijke arbeid, het leiden van de jeugd) wordt niet beloond door een extra inkomen — want de fiscus roomt het meeste af. Juist vrijetijds-arbeid, die in de plaats van ontspanning of rust komt, en die van een mens de meeste offers vraagt, wordt het slechtst betaald. Want door het verhoogde inkomen komt hij in een hoger aanslagpercentage.

—o—

Dat klinkt alles nog al droog. Maar bedenk, dat het gaat om ons aller aandeel in de overheidsuitgaven, die alleen kunnen bestaan bij de gratie van het overheidsinkomen. We hebben er allen mee te maken, hoeveel geld er in het nationale onderwijs, in de nationale defensie en in het nationale bestuursapparaat gaat zitten. Om maar even drie enorme grootheden te noemen.

Geen wonder dat degenen, die de hoogste inkomens weten te verdienen, het meest op de I.B.-wetgeving studeren. Want voor elk bedrijf is de fiscale post even belangrijk als de winstpost en de onkostenpost. Zoals een onderneming streeft naar voldoende winst (dat is het rapportcijfer van de ondernemer) en streeft naar het in de hand houden van de onkosten — zo neemt elke ondernemer een fiscaal adviseur in dienst. Om niet meer te betalen dan de wet voorschrijft. (Sommigen streven er bovendien naar: om veel minder te betalen dan de wet gebiedt; maar dit is een wetsovertreding, die alleen afkeuring verdient.)

In elk geval heeft de progressieve belastingdruk in ons land er voor gezorgd, dat veel kapitaal naar het buitenland vlucht; dat veel belasting ontdoken wordt; dat u in regeringskringen openlijk kunt horen verklaren dat ons belastingstelsel dolgedraaid is; en dat er onnoemelijk veel geld „zwart”, dat is buiten bereik van de fiscus, de wereld ingaat. En wat zwart wordt geboren wast u zo maar niet weer wit.

—o—

Het genoemde Engelse blad bepleitte onlangs een sterke vereenvoudiging van het Engelse belastingstelsel. En kwam daarbij tot een reëel haalbaar algemeen cijfer van 15% voor allen. Daarmee zou de overheid hetzelfde inkomen houden, zou een ingewikkeld belastingstelsel kunnen worden uitgeschakeld, en zou een leger van ambtenaren overbodig worden. Dat laatste wordt vandaag, nu er werkloosheid bestaat, niet als een pluspunt beschouwd; is het in wezen natuurlijk wel.

De Nederlandse econoom prof. dr F. Hartog gaf in NRC-Hbl een artikel over dit Engelse voorstel. Hij rekende het publiekelijk na en zei:

Het Gebed van Jesaja ... (vervolg van pagina 171)

ontredding prijsgegeven wordt. Kunnen wij dat keren door weg te kruipen in het oude en vertrouwde? Wordt dat geweld gebroken als de oude „charismen” weer terugkeren? Of moeten we juist nu ons er maar op voorbereiden dat we ons tenslotte alleen maar kunnen vastklampen aan die onveranderlijke belofte, die ons uitzicht geeft op de komst van Gods heerlijkheid? Zodat ook wij inderdaad weer terugvallen op dat oude gebed van Jesaja: Dat God de hemel scheurt en nederdaalt. Daarbij denk ik dan ook aan de woorden uit Hebr. 12:26 en 27: Die belofte van God dat Hij nog eenmaal niet slechts de aarde, maar ook de hemel zal doen beven en aan die verandering der wankelende dingen. Met minder kunnen we niet toe.

Daarom denk ik dat in onze tijd dat gebed van Jesaja vervuld (= afge- maakt) wordt met dat gebed dat ons in de Openbaring van Johannes in de mond gelegd wordt. Dat is niet de vraag of ook in onze tijd de Heilige Geest nog eens wat opzienbarends zou willen doen, maar het gebed om de spoedige (weder)komst van de Here Jezus.

We moeten wel blijven staan op de basis van wat de apostelen ons geleerd hebben, maar tegelijk moeten ook wij ons uitstrekken naar wat vóór ons ligt. Het is de enige manier om God bij te houden op de weg van de geschiedenis, die de weg naar de vervulling is van die onveranderlijke belofte. We zijn er bijna; nog (slechts) één keer worden hemel en aarde bewogen en het is zo ver.

Maart '76

Counou

M. R. VAN DE BERG — LEIDEN

JEREMIA

De achtergrond van de oordeels- prediking

Het oordeel aankondigen is natuurlijk niet de plezierigste vorm van prediking. Het is veel prettiger en aangenamer als je mag verkondigen, dat de HERE voorspoed en zegen zal geven. Een mens vindt het nu eenmaal aangenamer te horen dat hij een bungalow of een luxe wagen gewonnen heeft in een prijsvraag dan dat zijn boekhouder bij hem komt en zegt: het kan niet langer zo; u moet uw faillise-

ment aanvragen. Daarom zijn er heel wat mensen, die de oordeels-aankondigingen in de bijbel maar een naargeestige zaak vinden. Ze zetten hun stekels op en zeggen: Dat heeft toch niets met Gods liefde te maken! Maar dat is dan wel een fundamentele misvatting. Wat zoudt u denken van een moeder die haar kind een drukke verkeersweg op ziet rennen, maar daar volkomen onverschillig onder blijft en ongeïnteresseerd staat toe te kijken, zonder iets te zeggen of te doen? U zoudt haar een ontaarde moeder noemen. Een echte moeder zal onmiddellijk beginnen te roepen: niet doen! Kom terug! Je wordt doodgereden! En ze zal onmiddellijk achter haar kind aan gaan om het terug te halen.

Zo waren ook Israël en Juda een drukke verkeersweg op gerend. En juist omdat de HERE van zijn

dat is zo voor de hand liggend, dat ik het zelf had willen uitvinden! In Nederland kwam hij tot een voorlopig haalbaar cijfer van $16\frac{1}{2}$ procent voor allen, met de grote mogelijkheid dit achteraf te corrigeren tot ongeveer 15 procent. Als u de berekening wilt volgen neme u een potlood en een stukje papier.

Uit de laatste miljoenennota wordt het belastingbedrag geraamd op nagenoeg 28 miljard gulden; alleen inkomstenbelastingen. Het persoonlijke inkomen van u en mij en ons allemaal zou, uitgerekend op basis van 1974, op 224 miljard gulden komen. Een berekening toont aan, dat de I.B. daarvan thans $12\frac{1}{2}\%$ bedraagt. Maar dan zijn we er nog niet.

Er bestaat zo iets als een „belasting-vrije” voet. Professor Hartog taxeert het aantal aangeslagen belastingplichtigen op $5\frac{1}{2}$ miljoen personen, die elk over f 10.000 (gemiddeld) geen belasting verschuldigd zijn. Er wordt dus thans 55 miljard gulden vrijgesteld van I.B. Van het inkomen ad f 224 mrd min f 55 mrd = f 169 miljard moet dus de fiscus die f 28 miljard plukken; dat is zo'n $16\frac{1}{2}$ procent per man. Zo kwam hij op het eerstgenoemde streefcijfer; dat zou haalbaar zijn.

De werkelijkheid zou nog gunstiger liggen. Want het voordeel van het ontduiken der belasting gaat minder zwaar tellen dan de straffkans en de gewetensdruk. De voordelen van kapitaalvlucht verliezen ook hun glans. De stroom van zwart geld is misschien weer te kanaliseren. En van een „dolgedraaid” stelsel behoeft geen sprake meer te zijn.

—o—

Misschien zegt u, als u wakker gebleven bent na het voorgaande verhaal: zo'n gelijke belastingplicht zal wel aantrekkelijk zijn voor de hogere inkomens (dat zijn soms de pientere jongens) maar voor de lagere inkomens zal het wel nadelen geven. Ook dat heeft prof. dr Hartog nageplózen. En dat valt erg mee. De lagere inkomens beginnen, na hun belastingvrije voet, al op 20% en springen spoedig naar 26 procent. Die lagere inkomens zouden er dus op vooruitgaan.

Voor de werkende gehuwde vrouwen zou de invoering van een gelijke belastingvrije voet van f 10.000 een uitkomst betekenen. En hoeveel gehuwde werkende vrouwen trachten niet een inkomentje te verdienen, maar moeten dat weer goeddeels uitgeven aan extra hulp, crèche en belastingen?

Blijft over, dat de hogere inkomens grote voordelen aan een uniform belastingtarief kunnen beleven. O ja? Prof. dr Hartog zegt, dat u ook dat met een korrel zout moet nemen. Juist de hogere inkomens zijn zo zeer gespitst op de uitzonderingsmogelijkheden, vrijstellingen en extra

af trek, dat zij veel minder voordeel uit een uniform stelsel zouden trekken, dan theoretisch voor handen ligt.

Toegegeven: zij zouden het meest profiteren van een gelijk belastingrecht. Maar hogere inkomens zijn als regel het gevolg van hogere inspanningen, hogere prestaties, hoger intelligentie en hogere werklust. Laten we nu niet onwillekeurig zo zachtrood aanlopen bij het spreken over „hogere inkomens”. Daar zitten tal van hoogst fatsoenlijke lieden achter die hogere inkomens. Mensen voor wie het Schriftwoord geldt: dat de hand des vlijtigen gezégend wordt. Ons inkomen komt misschien uit handen van onze werkgevers, onze patiënten en onze cliënten — maar uiteindelijk uit handen van onze God en Heer. Mág die alsjeblieft de een zegenen boven de ander? Van Hem is het zilver en het goud. Mág Hij geven aan wie Hij wil?

—o—

Er wordt vandaag veel gesproken over nivellering. Dat betekent zo iets als gelijk-strijken. Allemaal even veel of even weinig. Allemaal gelijke mensen. Allemaal gelijke rechten; gelijke kansen; misschien wel gelijke plichten — maar dat laatste hoor je zo niet.

Dat is een utopie. In het land van de revolutie-bij-uitstek zijn de inkomens het meest gedifferentieerd. De geprononceerd-rode burgemeester en minister in ons land hebben onwaarschijnlijk hoge inkomens; ze zijn publiek bekend. Over nivellering dus niets geen goeds. Althans de van boven af opgelegde nivellering.

Er is nog een andere nivellering, die Christenen uit de Schrift kennen. „Die veel verzameld had hield niet over; die weinig verzamelde kwam niet te kort”, zegt het oude testament. En: „ze hadden alle goederen gemeen en niemand noemde iets zijn eigendom” staat in het nieuwe. Jawel. Maar in het eerste geval zat hier duidelijk Gods hand achter: die in de woestijn voor het onderhoud van allen bleek te zorgen. En in het andere geval kwam de nivellering van de kant van de „bezitters”, die vrijwillig gaven. En ook dat kwam uit Gods hand; Salomo zei het al: „wie ben ik en wat is dit volk, dat wij uit onszelf zo zouden geven als hier geschiedt? Het is alles van U en wij geven het U uit Uw hand”.

Blijft dus over: het objectieve gegeven, dat het mogelijk zou zijn ons nationale huishouden op dezelfde grote voet voort te zetten, maar met aanzienlijk meer billijkheid. Met minder verleiding tot overtreden. Met meer aanmoediging tot het geven van extra prestaties. En met meer gezonde kansen voor iedereen.

Misschien bent u dat laatste niet direct met mij eens. Dat kan ik verstaan. Wilt u ook trachten het bovenstaande objectief te verstaan?

HULP BIJ BIJBELSTUDIE

volk houdt, waarschuwt Hij hen voor de ondergang. Hij stuurt zijn profeten achter zijn volk aan. Die moeten het volk weer terugbrengen op het veilige trottoir. Maar Israël en Juda rukten zich telkens weer los en gingen door op die levensgevaarlijke weg. En de HERE bleef maar roepen: Kom toch terug! Het loopt onherroepelijk verkeerd met jullie af!

Zo kondigt de HERE de ondergang van zijn volk aan alleen maar met de bedoeling het te redden. Er is geen sprake van dat Hij graag wil dat het volk ondergaat.

Hij heeft er geen plezier in, dat het oordeel zich over het volk gaat voltrekken. Hij kondigt dat oordeel en die ondergang juist aan om te voorkomen dat ze voltrokken worden. De oordeelsprediking heeft alles te maken met zijn liefde voor het volk. Ze is het bewijs dat Hij geen plezier heeft in de dood van de zondaar, maar daarin dat hij zich bekeert en leeft.

Dat dat erachter zit, wordt duidelijk in vs 14: Keer weer, afkerige kinderen. Draai je om. Verlaat de gevaren-zone. Kom weer naar Mij toe. Want dan gaat het aangekondigde oordeel niet door. Dan kan je leven zich ontplooiën.

Teleurgesteld

Eigenlijk is Jahweh vreselijk teleurgesteld in de houding van zijn

volk. Hij had het zich zo prachtig voorgesteld en zich al helemaal ingeleefd in de situatie zoals die had kunnen zijn.

Hoe had de HERE zich dat voorgesteld? Hij had gedacht: Ik zal hen van mijn kant echt als mijn kinderen behandelen en hen eens lekker verwennen. Zoals ouders hun kinderen soms echt eens kunnen verwennen door hun iets te geven dat ze al zo lang zo graag willen hebben (een fiets b.v.), zo had Jahweh gedacht: Ik zal hen eens verrassen en hun een prachtig land geven. Een juweeltje van een land (vs 19). Jahweh dacht: Wat zullen we het goed hebben met elkaar! Er zal een goede onderlinge verhouding zijn. Ze zullen van Me houden en aan Me verknocht zijn en Me vertrouwen. Ze zullen het zo goed bij Me hebben, dat ze er geen behoefte aan hebben ergens anders

heen te gaan. Ja, dacht Jahweh, Ik hoor hen al zeggen: mijn Vader! Het zal zijn vader voor en vader na. Zo zullen ze aan Mij hangen (vs 19).

Zo zit je als ouders als je kinderen nog klein zijn, ook wel eens over de toekomst te fantaseren. Maar soms valt het bitter tegen. Soms komt het voor dat kinderen je tegen de benen gaan schoppen. Soms lopen ze het huis uit en zoeken het ergens anders en willen niets meer van je weten.

Dat doet pijn. Daar heb je verdriet van. Het is een bittere pil die je dan moet slikken. Zo is ook Jahweh hevig teleurgesteld. Van al die mooie verwachtingen is niets terecht gekomen. Hun bodem is helemaal ingeslagen. Het is allemaal verschrikkelijk tegengevallen (vs 20): het volk is bij Hem vandaan gelopen.

Over het voorportaal van de Kerk

(1)

Hebben onze Kerken nog voorportalen?

Ik herinner mij nog goed hoe het kerkgebouw eruit zag waar ik als kandidaat voor het eerst preekte. Het was in een klein stadje op de Zuidhollandse eilanden. Het moeilijkste van het kleine gebouwtje waarin de vrijgemaakte gemeente 's zondags samenkwamen was het ontbreken van een voorportaal: je stapte er van buiten af zomaar binnen en omdat de voordeur aan de voorkant van de kerkruimte was en bovendien de kerkeruimte kamer ontbrak, keek je ineens wat verlegen in 't rond met de ogen van de gemeente-leden op je gericht, zonder de mogelijkheid even te acclimatiseren of je haren ongezien te kammen...

Is het symbolisch voor onze kerken? Ruimtelijk gezien is een kerkgebouw zonder voorportaal een uitzondering, maar geestelijk gezien niet. De reformatorische kerken zijn eeuwenlang niet sterk geweest in het bouwen van een voorhal vóór het heiligdom.

Theologisch vond dit zijn uitdrukking in de stelling: „de toegangsweg doet er niet toe” (methodus est arbitraria)¹⁾. Het gaat er tenslotte om om zo snel mogelijk in het heiligdom zelf te komen. Desnoods moeten de haren dan maar ongekamd blijven...

Intussen: de noodzaak om een goede inleiding te geven voor allen die zoeken naar de Waarheid in de richting van de bijbel, doet zich in onze tijd sterker gevoelen dan in de voorgaande eeuwen. Zó sterk dat soms heel de theologie wel lijkt veranderd in apologetiek. Bijv. het nieuwe boek van H. Berkhof: „Christelijk geloof” kan ook gelezen worden als apologetiek.

In de middeleeuwen noemde men dit aspect van de theologie de preambula fidei. Aan deze uitdrukking heb ik de titel van deze artikelen ontleend. „Preambula fidei” betekent namelijk de voorportalen van het geloof. De middeleeuwse kathedralen hadden indrukwekkende voorportalen. Zij moesten dienen om de toevallig voorbijlopende voorbijganger naar binnen te lokken of om de geïnteresseerde bezoeker al vast voor te bereiden op de geheimen van het heiligdom. Aan deze voorportalen

besteedde men veel aandacht en tijd. Deze voorportalen van de middeleeuwse kathedralen spreken ook een geheel eigen taal en geven in symbolische beelden aan welke toegangswegen de middeleeuwse kerk zag lopen uit de werkelijkheid waarin wij leven tot de God en Vader van Jezus Christus. Daar wilde ik in de nu volgende artikelen over nadenken. Wie de studiegids van l'Abri kent, weet dat het eerste thema dat daarin genoemd wordt, luidt: is het christelijk geloof waar?, met als ondertitel: waarom ik geloof, wat ik geloof?

Voor niet-christenen is deze vraag bedoeld als een uitnodiging om te luisteren, voor christenen is ze bedoeld als een uitdaging. Staat er niet in de bijbel dat ieder christen te allen tijde bereid moet zijn tot verantwoording van de hoop, die in ons is? (1 Petr. 3:15) Als wij dat bijbelwoord willen doen, dan is het onontwikkeld om op de bovengenoemde vraag een antwoord te geven.

Het is mijn ervaring, dat de antwoorden die op bovengenoemde vraag gegeven worden op twee manieren kunnen ontspreken: er zijn er die de bovengenoemde vraag opvatten als een vraag om bewijs. Zij argumenteren en redeneren om hun geloof bewijskrachtig te maken: zoiets belangrijks als het geloven in God kan toch alleen waar zijn als het berust op gronden die voor iedereen evident zijn... Het zij-spoor waarop men hier geraken kan is: het geloof te rechtvaardigen (of soms zwakker: te verontschuldigen) voor het forum van de rede. Het is een typisch rationalistische gedachte, dat iets alleen waar is als het rust op gronden die voor iedereen evident zijn. Dat mag gelden voor de wiskunde, maar bij het recht, laat staan de kunst of de liefde gaat dit niet meer op. Omdat wij leven in een tijd, die beïnvloed is door het rationalisme moeten wij op onze hoede zijn voor deze rationalistische eis (zie: Rondom het Woord, juli 1970, V. Brümmer). Het tegenovergestelde zijspoor is dat van de zeer persoonlijke getuigenissen. Velen menen: hoe persoonlijker ik over mijn ervaringen in het geloof spreek, hoe meer moet het de ander overtuigen. Dit laatste gaat in onze tijd ook niet op. Integendeel: het gevaar bestaat dat het aanhoren van persoonlijke getuigenissen de buitenstaander versterkt in zijn gevoelens dat Waarheid (met een grote W) niet te vinden is en dat als het om God gaat (of het „goddelijke”) ieder toch maar moet drijven op zijn eigen hoogst subjectieve beleavingswereld. K. Jaspers zei al dat je contact met het Transcendente uitsluitend ontvangt door middel van irrationele

Pastorale notities

Leven in geloofsverbondenheid

Christus vergadert zijn gemeente in de eenheid van het ware geloof. Deze geloofsverbondenheid openbaart zich allereerst in de band aan onze Heeren Heiland, en voorts in de band met allen die eenzelfde dierbaar geloof met ons verkregen hebben.

De Heer Jezus is de leidman en voleinder van ons geloof. Hij is ons op de weg des geloofs in alles voorgegaan. Hij heeft ten bate van zijn volk het kruis gedragen en schande veracht en is nu in heerlijkheid gezeten aan de rechterhand van Gods troon.

Achter Hem aan zijn gegaan Zijn navolgers de duizenden en tienduizenden, die in hun tijd en op hun plaats en op hun wijze de strijd van het geloof met vallen en opstaan meestreden en eindelijk de overhand hebben verkregen. Dat wij ons tot de groten van het geloof het meest aangetrokken gevoelen; dat we ons aan hun persoon en werk bijzonder verbonden weten, is vanzelfsprekend. In iedere tijd geeft de Here in zijn kerk mannen, begiftigd met een grote liefde voor zijn dienst en

voor zijn kerk, met een rijk en diep inzicht in de Schriften, en met kostelijke gaven van profetie en kennis, welke gaven ze tot nut en zegen van heel het christelijk gemeenschapsleven mogen aanwenden.

Dat wij deze knechten van de Here bijzonder achten en waarderen is volkomen naar de Schriften en heeft met personalisme niets te maken. Dat we dankbaar hun gaven erkennen en daarvan gebruik maken; dat we hun werken bestuderen en hun geschriften lezen en herlezen, is enkel om 's Heren wil, opdat ook ons geloof, ons inzicht in de waarheid en het evangelie er door gesterkt en verdiept zou worden.

Als God mannen geeft in de kerk en school, in het politieke en maatschappelijke leven, mannen vol geloof en machtig in de Schriften, dan hebben we hun geloof na te volgen dan moeten we met hen meegetuigen en meestrijden. Zij kunnen ons leiding geven. We zullen voor hen bidden en hun werken en geschriften ook bij anderen bekendheid geven.

Dan is daar de gezonde binding des geloofs, die Timotheüs naar zijn vader doet luisteren, en die Paulus vrijmoedigheid geeft om tot zijn zoon te zeggen: Houd het voorbeeld der gezonde woorden, die ge van mij gehoord hebt. Echte persoonlijke geloofsverbondenheid.

B. Telder, Bilthoven

ervaringen. Geen bijbels christen zou de moderne mens in dit gevoelen willen versterken. Te vaak wordt vandaag gedacht dat de kern van alle religies de religieuze ervaring is, die in 't Boeddhisme met Boeddha, in 't Christendom met Christus en in India met Krishna wordt aangeduid. Een van mijn bezwaren tegen Taizé is, dat het vele jongeren in dit gevoelen niet tegensprekt, maar bevestigt.

Wie deze twee gevaren: de rationalistische uitdaging aan de ene kant en de moderne religieuze uitdaging aan de andere kant niet op tijd signaleert komt op een dood spoor in zijn gesprek met de buitenstaander.

Is er dan methodisch een veilige tussenweg aan te wijzen? Is het mogelijk een techniek te leren op dit punt? Neen. Ook dit behoort bij de vooropmerkingen als wij het gesprek met de buitenstaander verantwoord willen voeren: denk nooit dat u er ooit een methode voor kunt leren. Ieder mens, die u ontmoet is een andere en uniek. Het eerste en enige gebod dat wij hebben is: die ander als mens te respecteren en lief te hebben en niet: gij zult uw naaste be-evangeliseren (al kan het eerste het tweede soms insluiten.)

Deze stelregel heeft in l'Abri geleid tot een grote nadruk op wat Schaeffer noemt: „pre-evangelium”, nl. wat-aan-evangelisatie-

voorafgaat: het luisteren en begrijpen van wat de ander denkt, zegt en gelooft.

Ieder mens gelooft. Het is niet mogelijk te leven — en dus te handelen — zonder enig motief. Wat zijn de vaak verborgen vooronderstellingen op grond waarvan de ander handelt en denkt en spreekt? Is het de verborgen vooronderstelling dat de wereld een produkt is van tijd en toeval? Of dat God onpersoonlijk is? In alle gevallen is het goed eerst te begrijpen, wat de ander bedoelt als hij uiterlijk gezien woorden gebruikt die aan de onze gelijk zijn (bijv. God) om dan op eerlijke wijze aan te duiden waar wij, als wij in zijn schoenen stonden, grote problemen zouden zien zitten. Voer iemand verder in de consequenties van zijn eigen denken — of wijs er de lacunes van aan (vgl. De God, die leeft, hfst. 4). Het spreekt vanzelf dat hij het recht heeft om met ons hetzelfde te doen.

Na deze vooropmerkingen komen wij de volgende keer tot de eigenlijke zaak van het bouwen van de voorhal.

Litteratuur:

F. A. Schaeffer: De God die lief heeft.

B. Pascal: „Gedachten”.

H. Thielecke: „Als God nu eens bestond”.

R. Schipper: Getuigen van Jezus Christus in het N.T.

¹⁾ H. Berkhof, Christelijk geloof, blz. 43.

H. E. S. WOLDRING - Amstelveen

Profetisch

Gerretson

zes delen
verzamelde werken

't Is goed nieuws: Gerretsons heren der gepubliceerde artikelen en niet-gepubliceerde toespraken zijn in zes delen verzameld. In Opbouw van 24 mei 1974 kondigde ik deel I aan. Dit deel bevat literaire artikelen, die Gerretson tussen 1904 en 1958 vaak onder de schuilnaam Geerten Gossaert schreef. In Opbouw van 3 januari 1975 kondigde ik deel II aan, dat evenals de resterende vier delen voornamelijk historische beschouwingen bevat. De laatste vier delen zijn nog niet in Opbouw aangekondigd. Dat gebeurt nu. Inderdaad: nogal laat. Dit is ook bepaald in strijd met het belang van de auteur en van zijn werk. Mijn verontschuldiging aan de uitgever en aan dr G. Puchinger, die deze zes bundels heeft samengesteld.

Een bijzonder mens

Dr Puchinger heeft de nagedachtenis van zijn leermeester Gerretson geëerd met het bijeen brengen van zeer verspreid liggend materiaal. Gerretson was van 1925-1954 hoogleraar in de geschiedenis van Nederlands-Indië aan de universiteit van Utrecht. Van 1952-1956 was hij voor de CHU lid van de Eerste Kamer.

Uit z'n verzamelde werken leren we hem vooral als historicus kennen. Daarna ook als staatsman. Met opzet zeg ik: staatsman. Het woord 'politikus' lijkt me minder juist als ik denk aan Churchill's uitspraak, dat een politikus vooral aan de volgende verkiezing denkt, maar een staatsman aan de volgende generatie. Gerretson had iets van een staatsman: zijn visie op het actuele werd bepaald door een open houding naar de toekomst en door kennis der eeuwen, in grote lijnen en in details.

Dit blijkt bijvoorbeeld uit zijn slotwoord op een konferentie van hervormde predikanten; hij vergeleek de organisatie van de staat en die van de kerk. Een gegroeide oligarchie van ambtsdragers of een kerk waarin de dominees de dienst uitmaken en een vergoddelijking van de staat, zag hij als strijdig met de soevereiniteit van de gemeente en met het doorzetten van democratische tendensen (deel III, blz. 344 e.v.).

Hij schreef een spannend verhaal over Marnix van Sint-Aldegonde, die Antwerpen aan de vijand prijs gaf. Gerretson laat zien dat Marnix van Sint-Aldegonde een scherp inzicht had in de verhouding van staatkunde en religie; hij wist dat hij met de overgave van Antwerpen niet de vrijheid overgaf. De geestelijke en de daarop gefundeerde staatkundige vrijheid had een sterker bolwerk dan Antwerpen, namelijk de gereformeerde gemeenten in Vlaanderen en Wallonië (deel II, blz. 361).

Voorzichtig schrijft Gerretson over de brochure van Colijn „Op de grens van twee werelden”. Hij laat zien hoe voorbarig en oppervlakkig een veroordeling van Colijns houding in 1940 is. Hij praat de zwakke momenten in Colijns brochure niet goed, maar laat wel zien hoe begrijpelijk Colijns houding was. En vooral: Colijn had in zijn beschrijving van de politieke situatie van zijn tijd iets profetisch. Hij zag dat de democratie in Europa en in Nederland dreigden te onttaarden, omdat men niet meer de waarde van geestelijke, politieke en economische vrijheid inzag.

Het profetische van Gerretson als historicus en staatsman schuilt hierin, dat hij de aktualiteit van deze historische problemen weet aan te tonen. Hij stelt dan ook dat de genoemde vrijheden met de bevrijding niet door ons volk herwonnen zijn. (deel IV, 297-312).

Gezicht naar de toekomst

Gerretson staat als historicus niet naar het verleden toegekeerd. Hij ziet zijn eigen tijd niet als alleen maar slecht. Hij verheerlijkt het verleden evenmin. Het heden wordt niet getoetst naar de maatstaven van het verleden, maar de

geschiedenis wordt bestudeerd om het heden beter te begrijpen en om met besef van verantwoordelijkheid op de toekomst gericht te leven. Vergelijk zijn opstel „Zin en onzin der geschiedenis”, deel IV, blz. 328 e.v. Deel V van zijn verzamelde werken begint met een verhaal over „Wezen en zin der geschiedenis” en daar schrijft Gerretson: „de hoogste functie van de geschiedschrijver is zijn volk de weg te wijzen naar de toekomst. (11).

En verder...

In het bovenstaande stipte ik slechts enkele punten aan uit de geweldige hoeveelheid artikelen en lezingen die in Gerretsons verzamelde werken te vinden zijn. Beschouwingen over Willem van Oranje, Groen van Prinsterer, Kuypers, Lohman, De Savornin Lohman, Colijn, koningin Emma, stadhouder-koning Willem III, Jan Pietersz. Coen, Maria Stuart, Oldenbarneveldt, Stalin, Truman en vele anderen. Ook natuurlijk beschouwingen over Nederlands-Indië, voorvallen uit de parlementaire geschiedenis, te veel om op te noemen, maar alle betogen zijn geschreven door een man, die boeiend vertelt en een zeer eigen, seigneuriale stijl heeft.

keraad nam dit niet en schorste zonder behoorlijke aanklacht vier ambtsdragers. Een van hen was Wormser.

Wormser heeft onder deze gang van zaken erg geleden. Hij kenmerkte het optreden van de amsterdamse kerkeraad als sektarisch, m.i. terecht.

Aan zijn vriend Groen van Prinsterer heeft hij uitvoerig hierover geschreven, o.a. op 12 januari 1843:

„Voortdurend blijf ik verenigde samenwerking der Christenen in ons vaderland wenschelijk achten. Vóór mijne Afscheiding van het Hervormde kerkgenootschap, zag ik de Afscheiding een gebrek, dat later bij de toenemende vervolging en de behoefte die ik gevoelde om daartegen te getuigen, meer uit mijn oog verdween, maar dat spoedig weder door mij opgemerkt werd: een niet genoegzaam beseffen van de noodzakelijkheid om de vereniging der geloovigen meer aan te dringen, dan eene afscheiding, zoo als die heeft plaats gehad.”

Eenheid der gelovigen

Wormser zocht de eenheid van allen die van Christus zijn, geen eenheid boven geloofsverdeeldheid. Onder de afgescheidenen meende hij andere motieven te ontdekken. En zo is hij erg teleurgesteld geweest. Meer dan anderen heeft hij de „crisis der jeugd” in de kerken van de afscheiding ontdekt en gevoeld. Op 25 juni 1845 schreef hij:

„Ik verlang zeer bij onze theologen ijver te zien; maar ik ben ook huiverig voor menselijke

Nog één deel!

We hebben nu „zes delen Gerretson”. In meer dan een opzicht een kostbaar bezit. Reeds in mijn aankondiging van het tweede deel (Opbouw, 3 januari 1975) maakte ik een opmerking over de wenselijkheid van een 'toegift'. Ik bedoel: een zevende deel, dat een uitgebreid register van namen en onderwerpen moet bevatten. Tevens lijkt dr Puchinger de aangewezene tot het schrijven van een 'portret' van Gerretsons leven en werk. Geen gemakkelijke taak, maar de samensteller op 't lijf geschreven.

N.B. De zes delen Verzamelde Werken van C. Gerretson, samengesteld door dr G. Puchinger, zijn verschenen bij Bosch en Keuning te Baarn.

- Deel I, literatuur (1904-1958), 659 blz., f 45,—
- Deel II, geschiedenis (1904-1931), 405 blz., f 37,50
- Deel III, geschiedenis (1933-1939), 434 blz., f 39,50
- Deel IV, geschiedenis (1940-1949), 457 blz., f 39,50
- Deel V, geschiedenis (1950-1953), 408 blz., f 39,50
- Deel VI, geschiedenis (1954-1958), 495 blz., f 42,50

geanimeerdheid. De bestaande Afscheiding heeft zoo dikwijls, in plaats van zedig het licht van een godzaligen wandel te laten schijnen, met hare gaven, somtijds met hare inbeeldingen voor de oogen der wereld eene illuminatie willen ontsteken; maar zij is in velle opzichten door haar eigen gloed verteerd geworden.”

Vervolgens wijst hij op de gewoonte van verschillende predikanten om de Gemeenten met steeds meer preken te overladen, waardoor men zich niet „praktikaal en door omgang”, maar „bespiegeld en op papier” met de gemeentelieden bezighoudt. Bovendien zijn die preken meestal niet anders dan „copijen van zoovele anderen”. Wat zal het gevolg hiervan zijn?

„Een papieren geloof, papieren kracht, papieren Christenen; die over alle gebrek zuchten, en niets weten te handhaven.”

Een woord om van te leren, ook vandaag. Al onze kerkelijke ijver, die de eenheid van de gelovigen, in de weg staat, is van geen waarde. En als sprekers tot sprekers en woordverkondigers tot theologen worden, zal de verkeerde invloed daarvan zich lang doen gelden. De historie van de afgescheiden kerken kan ons tot een les zijn. De brieven van de amsterdamse emigranten uit Amerika kunnen ons mede de ogen openen. *)

P. C. van Wijk, Zaltbommel

*) Dr J. Stellingwerff, Amsterdamse emigranten, onbekende brieven uit de prairie van Iowa (1846-1873), uitgave Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Boek-aankondiging

Bij Kok, Kampen verscheen „Fotobijbel”, het nieuwe testament voor mensen van deze tijd.

Met deze uitgave wordt getracht het Evangelie dicht bij de mensen van onze tijd te brengen. Daarom zijn er foto's bij opgenomen uit het leven van elke dag. Niet steeds is het verband tussen tekst en foto duidelijk. De H. Schrift wordt hier weergegeven in een taal, die geen literaire pretentie heeft, maar die dicht staat bij de huidige spreektaal.

De uitgave verschijnt onder supervisie van dr A. Bertrangs en dr R. Schippers, resp. hoogleraren te Leuven en aan de V.U. te Amsterdam.

Het taalgebruik is inderdaad van deze tijd zonder te vervallen tot platheid.

De Bijbel lijkt mij een bruikbaar hulpmiddel om hen te benaderen

die van Gods Woord zijn vreemd.

De prijs van deze paperback bedraagt f19,90. Een laag bedrag voor deze 790 pagina's tellende uitgave. J. Meulink

Drs A. Kamsteeg, Koude Oorlog en Vreedzame Coëxistentie (vrede, terwijl het geen vrede is). Uitg. De Vuurbaak 1975, 112 blz., f 15,—.

Ds J. J. Poort, Gods vreemdelingenlegioen, een legerpredikant, die over de strijdende en bestreden kerk schrijft en die geïnspireerd is door Paulus' woorden: „Doet aan de wapenrusting Gods”; Uitg. J. H. Kok, Kampen, 59 blz., f 6,75.

Prof. W. H. Velema, Bijbelse lijnen voor kerk en samenleving (rapport samengesteld door deputaten van de generale synode der christelijke gereformeerde kerken in Nederland) 24 blz., f 3,50 overmaken op giro nr. 535300 t.n.v. Kerkelijk Bureau Chr Geref. Kerken, postbus 229, Schiedam.

Sacharov-hearing, een brochure met artikelen van drs A. Kamsteeg. 23 blz., f 4,50, te bestellen bij IN-VO-Buro, De Lijnbaan 58, Bedum. W.

periode tussen het ontstaan van het oude en nieuwe testament. Ze leggen een getuigenis af van vroomheid, Gods trouw en menselijke zwakheid.

De tien apocriefe of deutero-canonieke boeken zijn: Judit, De wijsheid van Salomo, Tobit (of Tobias), de Wijsheid van Jezus Sirach, Baruch, I Makkabeën, II Makkabeën, Toevoegingen op Esther, Toevoegingen bij Daniël en het Gebed van Manasse.

Het is op verzoek van de lutheranen en oud-katholieken, dat het Nederl. Bijbelgenootschap steeds bijbels met apocriefe boeken uitgaf. Tot nu toe waren dat bijbels in de Vertaling-1951 met de apocriefe boeken in een lutherse vertaling uit 1648 die in de jaren dertig was herzien, maar niet meer voldoet. Nu is er dan een complete bijbel met de geheel nieuw vertaalde apocriefen. Stellig zullen deze boeken echter ook lezers buiten deze kerken interesseren en boeien.

De Nederlandse Geloofsbelijdenis beval het lezen van de apocriefe boeken aan, voorzover de leer van deze boeken niet ingaat tegen die van de canonieke bijbelgedeelten. De wijsheden in de apocriefe boeken vervat, het getuigenis dat zij geven van Gods trouw en van menselijke vroomheid, dat alles vormt heel dikwijls een inspirerend geloofsgetuigenis. De verhalen geven een beeld van de tijd, vlak voordat de Romeinen in Palestina kwamen.

In de boekhandel kost deze uitgave f 39,50.

b. Bijbel in het Mao-schrift

In China is onder leiding van Mao Tse Toeng een nieuw Chinees schrift ontwikkeld, dat in een reusachtige operatie onder de 800 miljoen zielen tellende bevolking is verspreid. Deze vernieuwing van het Chinese schrift heeft de bijbelvertaling in het Chinees in een klap verouderd gemaakt. Ook de miljoenen Chinezen buiten China gaan langzamerhand over op het vereenvoudigde Mao-schrift.

Er was dan ook een feestelijke stemming in de kerken van Hongkong, toen op 15 februari de eerste nieuwe testamenten in modern Chinees-schrift beschikbaar kwamen. Deze boeken worden verspreid door het bijbelgenootschap van Hongkong in 20.000 exemplaren.

In China zelf is de bijbel nergens officieel te koop. Toch was het nieuwe testament er in modern Chinees reeds beschikbaar. Elke week was er de laatste zeven jaren reeds een uitzending van vijftien minuten verzorgd door een radiostation in Hongkong. Daarin werd elke keer op dicteersnelheid een stukje bijbel in de nieuwe Chinese vertaling voorgelezen.

Voorlopig zullen echter maar weinig Chinezen in China zelf deze moderne bijbel onder ogen krijgen. De bijbel wordt nog niet in China ingevoerd. Men is dus gedwongen hem aan toeristen en zakenlieden mee te geven. Een kostbare onderneming, waar ook het Nederlands Bijbelgenootschap financieel aan bijdraagt.

Met Nederlandse steun werken de bijbelvertalers in Hongkong thans verder aan de vertaling van het

oude testament, die men hoopt klaar te hebben voor 1980.

c. Jeugdconferentie Wereldbond van Bijbelgenootschappen

Het recreatiecentrum „Het Grote Bos” in Doorn wordt dit jaar de plaats waar de jeugdconferentie van de Wereldbond van Bijbelgenootschappen wordt gehouden van 17 tot en met 31 juli. Ongeveer zestig jongeren uit alle landen van West-Europa zullen deze conferentie bijwonen.

Een belangrijk aspect van deze conferenties is steeds bezinning op zinvolle verspreiding van de bijbel. De Europese jongeren zullen de bijbel ook daadwerkelijk gaan verspreiden.

Hoewel Engels de hoofdtal zal zijn, zullen ook studie- en actiegroepen geformeerd worden waar Frans of Duits de omgangstaal wordt. De prijs bedraagt f 220,—. Voor inlichtingen, afdeling bijbelbemiddeling, Herengracht 366, Amsterdam, tel. 020-243798.

13 VRAGEN en ANTWOORDEN

die (nog) niet in de catechismus staan.

Toezening na ontvangst van overschrijving f 1,50 op giro nr. 218687 t.n.v. A. W. Reijnhoudt, Visstraat 107, Den Helder.

Drukkerij „Steenbergen“

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Kerknieuws

Nijverdal — Gedurende de maanden juni t.m. september zullen de diensten gehouden worden in de aula van het „College Noetseler” aan de Noetselerbergweg te Nijverdal. De diensten vangen aan om 9.30 en 15.00 uur. In de periode van 4 juli t.m. 8 augustus beginnen de diensten om 9.30 en 19.00 uur. Wijzigingen voorbehouden in verband met vakantie van de eigen predikant. Vakantiegevers in of bij Nijverdal doen goed eerst even te informeren, dat kan bij: G. J. Kroeze, Hammerweg 28, Hellendoorn, tel. 05495-1366; H. Pieffers, Zuiderstraat 140, Rijssen, tel. 05480-3924; L. ter Steege, J. Luykenstraat 1, Nijverdal, tel. 05486-16531.

Nieuws uit breder kring

N.B.G.-NIEUWS

a. Bijbel compleet met apocriefe boeken

Het Nederlands Bijbelgenootschap heeft zojuist een bijbel compleet met apocriefe boeken uitgegeven. De apocriefe boeken zijn ontstaan in een gelovig joods milieu in de

De **GEREFORMEERDE SOCIALE AKADEMIE** te Ede, uitgaande van de Stichting ter Bevordering van Gereformeerd Sociaal Pedagogisch Onderwijs, zoekt — zo mogelijk per 1 augustus 1976 — een

ADMINISTRATEUR

die de verantwoordelijkheid op zich neemt van onze volledige administratie.

Vereisten: — M.B.A. of gelijkwaardige opleiding;
— Ervaring op het gebied van administratie bij het Voortgezet Onderwijs;
— Instemming met doel en grondslag van de Stichting.

Inlichtingen verkrijgbaar bij de directie, telefoon 08380-18540.

Sollicitaties te richten aan de secretaris van het bestuur: W. Huijzer, Postbus 9019, Dordrecht.

Redactieleden

Drs H. de Jong
Mr. dr J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds E. R. Postma
Ds H. Smit
Dr H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

K. Muller
H. Pootlaan 242,
Alkmaar
Telefoon 072-16767

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen”,
Nooitgedacht 3, Zeist
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 30,— per jaar of
f 16,— per half jaar.
Buitenland f 40,— p.j.
of f 57,50 p. luchtpost
Giro 40 49 45

Geref. Persvereniging „Opbouw”

Abonnementenadministratie
Merelshoven 273
Capelle aan den IJssel
Tel. 010 - 50.41.78

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen: uiterlijk tot 15 november.